

УДК 159.923.2: 159.922.6

ББК 88.374

Оксана Гринів

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ СУЧАСНИХ
ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У РАННІЙ ДОРОСЛОСТІ**

На основі теоретичних узагальнень і даних емпіричного дослідження здійснено порівняльний аналіз особливостей реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості. Для досягнення мети роботи адаптовано авторську модель подолання нормативних криз і реалізації особистості в ранній дорослості.

Ключові слова: *рання дорослість, реалізація життєвого шляху, сучасні чоловіки та жінки.*

Суспільні зміни та нові вимоги навколишнього світу ведуть до того, що з кожним наступним поколінням змінюються звичні ролі чоловіка та жінки. Попри важливі онтологічні завдання виникає ряд інших можливостей, зовнішніх ідеалів, сучасних тенденцій тощо. Це, з одного боку, розширює простір особистості, а з іншого, – ставить її в непросту ситуацію вибору стратегії подальшого життєвого шляху. Найбільш яскраво така ситуація проявляється в період ранньої дорослості, коли кожен чоловік і жінка беруть відповідальність за власне життя, самостійно інтегрують внутрішні потреби до вимог оточуючої дійсності, і потрібно це робити так, щоб не згубити свою справжність, обрати неповторний шлях розвитку й становлення своєї індивідуальності. У період ранньої дорослості відбувається остаточне становлення статевої, гендерної ідентичностей, часто – становлення ідентичностей власне “чоловіка” і “жінки” як партнерів у шлюбі, а іноді й формування нових ідентичностей “матері” й “батька”, що є новим етапом у розвитку особистості.

Аналіз класичних і сучасних літературних джерел показав, що сфера гендерної психології завжди вимагає нових емпіричних досліджень, які б адекватно відображали актуальну ситуацію. Тому виникає потреба аналізу процесу реалізації чоловіків і жінок у сучасних життєвих умовах.

Метою нашої роботи є порівняльний аналіз особливостей реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості.

Для досягнення поставленої мети ми провели емпіричне дослідження, присвячене особливостям реалізації сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості.

Методами емпіричного дослідження стали: бесіда, структуроване інтерв'ю, анкетування, опитувальник “Я – жінка / чоловік...” Л.Н. Ожигової та спостереження як додатковий метод. Такий комплекс методів дав змогу порівняти особливості реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості. Для якісного аналізу популяції ми сформували вибірку із 46 жінок і 42 чоловіків віком від 20 до 25 років.

У нашій попередній роботі на основі аналізу теоретичних джерел, а також власних спостережень та узагальнень емпіричного досвіду було сконструйовано власну модель подолання нормативних криз та реалізації особистості в ранній дорослості (рис. 1), [2, с.209 – 210].

Позначені вектори в основі моделі (задачі ЖШ, даності ЖШ, ресурси ЖШ) відображають ті аспекти життєвого шляху, які необхідно враховувати в процесі подолання нормативних життєвих криз, прийняття й здійснення відповідального життєвого вибору (вибір ЖШ). Точка 1 (T_1) і точка 2 (T_2) відображають рівень розвитку особистості, її внутрішнє Я [2, с.209]. Порушення центральної точки чи будь-якого з векторів моделі ускладнює реалізацію особистості й веде до дисгармонійного розвитку [2, с.210–212].

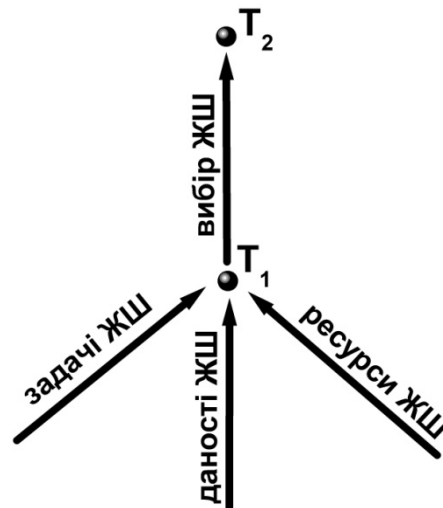

Рис. 1. Модель подолання нормативних криз та реалізації особистості в ранній дорослості.

Примітка: ЖШ – життєвий шлях.

Така модель зручна для порівняльного аналізу особливостей реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості.

Задачі життєвого шляху – завдання в різних життєвих сферах, де потрібно проявляти власну активність, зайняти життєву позицію, завоювати життєвий простір [2, с.210].

Узагальнення даних досліджень, які стосуються напрямів і завдань реалізації особистості в ранній дорослості дають можливість стверджувати, що успішність життєвого шляху людини в цей період здебільшого визначається самореалізацією в особистісній, професійній і родинній сферах [3, с.5–120; 6; 8, с.238–265; 10, с.132–146]. А необхідними умовами вироблення індивідуального стилю життя в ранній дорослості є пошук супутника життя, отримання професії, початок власного професійного та особистого життя тощо [6; 10, с.132–146].

Ці та інші теоретичні дослідження висувають емпіричне запитання: “А які ж задачі життєвого шляху стоять перед чоловіками й жінками сучасності?”.

Результати нашого емпіричного дослідження підтверджують наявність ряду задач в особистісній, сімейній і професійній сферах. Близько 90% жінок і 70% чоловіків чітко усвідомлюють свої життєві задачі періоду та перебувають у процесі їх реалізації.

Серед актуальних життєвих задач чоловіки на перше місце ставлять особистісний розвиток і самовдосконалення (43%), на друге – професійне становлення (31%) і на останнє – реалізацію в сімейній сфері (21%). Водночас, розглядаючи перспективу найближчих 5 років, чоловіки вказують на визначальну роль створення сім’ї (55%), а професійна реалізація й особистісний розвиток набувають другорядного значення (відповідно, 20% і 25%). Варто наголосити, що особистісний розвиток чоловіки часто пов’язують з виробленням професійно важливих якостей характеру та пізнанням нового. Тому ми можемо припустити, що особистісний розвиток чоловіків у ранній дорослості є передумовою становлення чоловіка як професіонала у своїй сфері, що дасть змогу отримувати належну оплату праці й забезпечувати сім’ю у майбутньому.

Хоча багато дослідників вказує на першочергову спрямованість жінки на близькі взаємини в шлюбі та народження дітей у ранній дорослості, несподіваним для нас виявилось те, що більшість жінок (49%) усе-таки орієнтовані передовсім на здобуття освіти та професійне становлення. Це, з одного боку, може бути свідченням вимог

сучасності, а з іншого, – особливістю вибірки (більшість респондентів здобувають вищу освіту), тому такі результати потребують подальшої перевірки. На другому місці серед актуальних задач розвитку – особистісний розвиток (31%), а на третьому – створення сім'ї й материнство (20%). На наш погляд, така ситуація зумовлена тим, що, бажаючи реалізувати себе як у сімейній, так і в професійній сфері, сучасні жінки намагаються якнайшвидше здобути певні навички в професії, щоб пізніше мати можливість поєднувати сімейні та професійні ролі. Так, орієнтуючись на найближчі 5 років, більшість жінок (60%) пріоритетною називають сімейну сферу, тоді як особистісний розвиток є прерогативою 29% жінок, а професійний – лише 11%. Водночас особистісний розвиток жінки зазвичай пов'язують із формуванням жіночих якостей, налагодженням позитивних взаємин з партнером, близькими, оточенням.

Дещо небезпечним, на наш погляд, є той момент, що багато жінок, які у майбутньому надають пріоритет сімейному життю, на цей момент вкладають енергію й зусилля в інший життєвий напрям (зокрема, навчання й професію). І чи вдається згодом досягти бажаного в сімейних стосунках та побудові близьких взаємин – невідомо, що й потребує подальших досліджень.

Загалом сучасні чоловіки й жінки першочергово орієнтуються на здобуття відповідної освіти та побудову кар'єри. Водночас не менш важливим, а то й більш значущим для обох статей є прагнення побудувати щасливі сімейні взаємини. Цікаво, що їх особистісний розвиток у цей період є передумовою подальшого освоєння “чоловічих” і “жіночих” ролей.

Наступний вектор – *даності життєвого шляху* – це сталі внутрішньої й зовнішньої реальності, які потребують прийняття чи примирення (вік, стать, соціокультурні умови народження й проживання, наявність спадкових захворювань тощо) [2, с.210].

Даності життєвого шляху визначають межі й напрями, у яких має можливість реалізувати себе людина, коригують життєву стратегію й відкривають автентичні завдання особистості, допомагають відкрити нові грані життя, збагатити уявлення про самого себе, зрозуміти свою життєву місію [2, с.210–212].

Значущою даністю для жінок і чоловіків у ранній дорослості є сучасність та її вимоги [4, с.22–24; 9, с.4]. Нестабільність, мінливість зовнішніх умов, а також суспільні ідеали, гендерні установки тощо мають важливе значення в житті молодої людини [1, с.29–45; 4, с.22–28; 5, с.159–168]. Деякі поведінкові норми чоловіків і жінок через свої дисфункціональні й суперечливі аспекти можуть бути джерелом тривоги й напруги особистості в ранній дорослості [1, с.196]. Труднощі соціалізації молодих чоловіків і жінок пов'язані з тим, що виникає дисбаланс між внутрішніми якостями та можливостями й вимогами ззовні.

Аналіз бесід, анкет та інтерв'ю респондентів показав, що найбільш значущими факторами впливу, які ми можемо віднести до даності життєвого шляху, є: низький економічний рівень життя (на це вказало 60% чоловіків і 38% жінок), вплив близького оточення (21% чоловіків і 51% жінок), нестабільність ситуації в країні (40% чоловіків і 31% жінок), труднощі працевлаштування за професією (22% чоловіків і 29% жінок), наявність суспільних норм і гендерних стереотипів (12% чоловіків і 11% жінок), відсутність житла для окремого проживання (7% жінок і 7% чоловіків) тощо.

Узагальнюючи, можемо констатувати, що труднощі соціалізації молоді, а також високі вимоги суспільства та нестабільність ситуації в Україні є загальними й найбільш впливовими факторами, що визначають даність сучасної особистості в ранній дорослості.

При цьому більшість чоловіків пов'язують професійну реалізацію з відповідним матеріальним становищем і можливістю створення й забезпечення власної сім'ї. Для

жінок найбільшого значення набуває близьке соціальне оточення, наявність психологічної підтримки тощо.

Цікавим для нашого дослідження є також такий компонент даності життєвого шляху особистості, як прийняття своїх особливостей як “чоловіка” чи “жінки”. За умов гармонійного розвитку особистості це проявляється в прийнятті:

- власного тіла з його анатомо-фізіологічними особливостями;
- життєвих функцій і ролей, відповідних статі;
- своєї місії Жінки чи Чоловіка як духовної сутності тощо.

Дані емпіричного дослідження свідчать про те, що близько 45% чоловіків і 51% жінок у ранній дорослості приймають свою стать і відповідні соціально-рольові очікування, спираючись відповідно на свої “чоловічі” чи “жіночі” якості; 38% чоловіків і 31% жінок однаковою мірою володіють як “чоловічими”, так і “жіночими” якостями, слабо диференціюють чоловічі й жіночі функції, виконуючи ті ролі, у яких виникає потреба; у 17% чоловіків переважають “жіночі” характеристики, а у 18% жінок – “чоловічі”.

Спостерігаємо, що відбувається деяка маскулінізація жінок і фемінізація чоловіків. На наш погляд, такі результати є відображенням сучасної ситуації в суспільстві, коли здійснюється “підміна” життєвих функцій і ролей, недостатньо повноцінне розуміння себе як жінки чи чоловіка, порушення образу “Я-жінка” чи “Я-чоловік”. Особистість за таких умов може не сповна використовувати ресурси своєї статі, недостатньо продуктивно реалізовувати свої автентичні життєві функції й ролі. Проте це лише загальний огляд проблеми, що потребує додаткового вивчення й аналізу.

Ресурси життєвого шляху – власні сильні сторони, ресурси й можливості навколишнього світу, доступні людині на цей момент життя (набуті знання та уміння, наявність дружньої підтримки тощо). Ресурси допомагають реалізувати задуми особистості, ефективно здійснювати різноманітні життєві функції та виконувати відповідні ролі [2, с.210].

Загалом період ранньої дорослості є достатньо багатим і ресурсним. Особливості вікового періоду характеризують особистість як молоду, активну, що перебуває в розквіті фізичних сил, володіє сформованим, хоч і невеликим, багажем досвіду, знань про себе і про навколишній світ, що можуть сприяти реалізації життєвих функцій і ролей [6; 7, с.162–168].

Дослідження показують, що чоловіки в ранній дорослості являють собою особливу соціально-демографічну групу, яка за своїми властивостями – і фізичними (мускули, сила, гормони), і поведінковими (стадність, високе суперництво), і психологічними (любов до ризику, відсутність турботи за власну безпеку, бажання виділитись, схильність до девіантної поведінки) – відрізняється як від жінок, так і від старших чоловіків [5, с.819].

У той же час для жінок період ранньої дорослості передовсім характерний розквітом сил і привабливістю, сприятливістю для дітонародження. Вагітність у жінки 20–25 років призводить до меншої витрати енергетичних резервів організму, молода жінка швидше відновлюється після пологів [6].

Відповідно до даних емпіричного дослідження, близько 90% чоловіків і 88% жінок усвідомлюють наявність власних ресурсів і використовують їх у реалізації своїх цілей. 79% чоловіків і 60% жінок, розв’язуючи життєві задачі, покладаються в основному на власні ресурси, тоді як 19% чоловіків і 40% жінок частіше шукають зовнішньої підтримки. Це може бути свідченням того, що в молодих чоловіків переважає внутрішній локус контролю, а в жінок – зовнішній. Водночас не виключаємо варіанта, що відповіді респондентів-чоловіків можуть відповідати гендерним стереотипам про те, що чоловік повинен долати свої труднощі самотійно.

Щодо змісту актуальних ресурсів, які використовують молоді люди, маємо такі дані (табл. 1).

Таблиця 1

Специфіка використання ресурсів життєвого шляху чоловіків і жінок у ранній дорослості

Зміст ресурсів	Чоловіки	Жінки
Соціальні	88%	96%
Особистісні	90%	67%
Духовні	31%	20%
Фізичні	10%	22%
Фінансові	10%	11%

64% чоловіків і 40% жінок акцент ставлять на необхідності здобуття матеріальних ресурсів, а для 36% чоловіків і 60% жінок більш важливим є розвиток особистісних ресурсів у цей період. Спостерігаємо, що здобуття матеріальних цінностей є більш актуальною проблемою й потребою чоловіків, оскільки, як ми уже зазначали раніше, жінка більше схильна покладатися на когось (наприклад, чоловіка), а для чоловіка фінансова незалежність асоціюється не лише з власним благополуччям, а й благополуччям своєї сім'ї. З іншого боку, вкладання зусиль та енергії в здобуття матеріальних цінностей може гальмувати процес особистісного й професійного розвитку, наслідки чого будуть помітні на подальших життєвих етапах.

У процесі проведення бесід із досліджуваними додатково було виявлено також той факт, що прийняття особистістю своєї даності як чоловіка чи жінки примножує почуття ресурсності, а неприйняття – заперечує чи знецінює наявність сильних сторін статі і, таким чином, знижує потенціал особистості.

Перетином векторів задач, даностей і ресурсів життєвого шляху – *внутрішнє Я* людини (T_1), що є продуктом попереднього досвіду особистості. Воно відображає актуальний рівень самопізнання й саморозуміння особистості на життєвому шляху. Внутрішнє Я відповідальне за свободу й автентичність, за вибір реальності, у якій буде реалізувати себе особистість. За умов гармонійного розвитку особистості внутрішнє Я відіграватиме вирішальну роль, визначатиме вектор вибору унікального життєвого шляху [2, с.209–210].

Вибір життєвого шляху – активна внутрішня позиція, а згодом і зовнішня діяльність особистості, здійснювана на основі інтеграції та інтерпретації у внутрішньому Я людини задач, даностей і ресурсів життєвого шляху [2, с.210]. Таким чином, обираючи між пріоритетами й напрямками життєвого шляху, чоловіки й жінки реалізують відповідну модель поведінки, яка може набувати як гармонійного, так і дисгармонійного характеру [2, с.210–212].

Такий процес вибору стратегії подальшого життєвого шляху в ранній дорослості є окремою глибокою темою для вивчення, її аналіз є перспективою наших подальших теоретичних пошуків та емпіричних досліджень.

Отже, на основі теоретичних узагальнень і даних емпіричного дослідження здійснено порівняльний аналіз особливостей реалізації життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у період ранньої дорослості. Для цього адаптовано авторську модель подолання нормативних життєвих криз і реалізації особистості в ранній дорослості. Відповідно до базових компонентів моделі, проаналізовано основні задачі, даності й ресурси життєвого шляху сучасних чоловіків і жінок у ранній дорослості.

Установлено, що у віці 20–25 років більшість чоловіків реалізують задачі, які стосуються особистісного розвитку, тоді як жінки першочергово вирішують завдання професійної сфери. Разом із тим більшість чоловіків і жінок пріоритетною вважають сімейну сферу реалізації, яку відносять до найближчої перспективи. Загальними та найбільш впливовими факторами, що визначають даність особистості в ранній дорослості, є нестабільність ситуації в Україні, високі вимоги суспільства, низький економічний рівень, труднощі соціалізації сучасних чоловіка й жінки. При цьому чоловіки більше акцентують увагу на соціальному й матеріальному становищі, яке пов'язують з можливістю особистісного росту й розвитку, створенням і забезпеченням власної сім'ї. Для жінок найбільш важливого значення набуває близьке соціальне оточення, наявність психологічної підтримки тощо. Водночас близько п'ятої частини чоловіків і жінок реалізують себе всупереч гендерним нормам, актуалізуючи якості й ресурси, що є більш типовими для іншої статі. Період ранньої дорослості є достатньо багатим на ресурси життєвого шляху. Зокрема як чоловіки, так і жінки, найчастіше актуалізують особистісні й соціальні ресурси життєвого шляху. Порівняльний аналіз показав, що жінки більшого значення надають фізичним, а чоловіки – матеріальним ресурсам.

За умов гармонійного розвитку особистості, на основі інтеграції та інтерпретації у внутрішньому Я задач, даностей і ресурсів життєвого шляху чоловіки й жінки приймають важливі життєві рішення, здійснюють автентичний життєвий вибір та реалізують власні життєві ролі.

1. Берн Ш. Гендерная психология : Секреты психологии мужчины и женщины / Ш. Берн. – С. Пб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
2. Гасюк М. Б. Стратегії реалізації життєвого шляху особистості в ранній дорослості / Мирослава Гасюк, Оксана Гринів // Актуальні проблеми психології : Психологія особистості : Психологічна допомога особистості / за ред. С. Д. Максименка ; Ін-т психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2013. – Т. 11, вип. 7. – С. 207–214.
3. Головаха Е. И. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – К. : Наук. думка, 1988. – 144 с.
4. Гринів О. М. Проблеми молодого покоління: пошуки справжності в орієнтирах сучасності / Оксана Гринів // Актуальні проблеми сучасної соціальної психології : матеріали Міжнар. інтернет-конференції, 20–25 берез. 2014 року / за ред. І. Гоян, Л. Заграй. – 2014. – С. 22–29. – Режим доступу : <http://conference.pu.if.ua/forum/files/20-25032014/grynyv.pdf>.
5. Малкина-Пых И. Г. Гендерная терапия / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2006. – 928 с. – (Справочник практического психолога).
6. Павелків Р. В. Вікова психологія [Електронний ресурс] / Р. В. Павелків. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1584072037047/psihologiya/vikova_psihologiya_-_pavelkiv_rv.
7. Психология возрастных кризисов : хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. – Мн. : Харвест, 2000. – 560 с.
8. Сергеевкова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеевкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
9. Хамитов Н. Философия и психология пола / Н. Хамитов. – К. : Ника-центр, 2001. – 224 с. – (Серия “Проблема человека”; Вып.1).
10. Юлига Н. С. Женщина, семья и общество : Дискусии в феминистской мысли США / Н. С. Юлига // Вопросы философии. – 1994. – № 9. – С. 132–146.

On the ground of the theoretical generalization and the data of the experimental researching the comparative analysis of the special features of the realization of the life's way of modern men and women in early adulthood is done. For the achievement of the aim of the work the author's model of the overcoming of the normative crisis and the realization of the person in early adulthood is adapted.

Keywords: *early adulthood, realization of the life's way, modern men and women.*